

Könyvtárinformatikai Tanszék a Debreceni Egyetemen

Történet, jövőkép és stratégia*

*„Cheshire Puss,” she began, [...] „Would you tell me, please, which way I ought to go from here?”
„That depends a good deal on where you want to get to,” said the Cat.*

(Lewis Carroll: Alice's Adventures
in Wonderland)

Előzmények és a jelenlegi helyzet

Debrecenben 1989-ben kezdődött meg az egyetemi könyvtáros képzés. Az informatikus könyvtáros képzés tantervének kialakításában, valamint a képzés előkészítésében központi szerepet játszott Bényei Miklós, és ebben a munkában segítette mások mellett az Egyetemi Számítóközpont vezetője, Arató Mátyás, az Egyetemi és Nemzeti Könyvtár főigazgatója, Gomba Szabolcsné, valamint az egyetemi könyvtár akkori munkatársaként e sorok írója is részt vett a közös munkában. A szak és a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtára közötti együttműködés azóta is folyamatos, a könyvtárból a szak indulása óta többen oktattak és oktatnak jelenleg is a szakon, és az informatikus könyvtáros hallgatók könyvtári gyakorlatuk jelentős részét az Egyetemi Könyvtárban végzik. Hasonlóan jó kapcsolatunk van a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtárral is.

A Kossuth Lajos Tudományegyetem (2000-től Debreceni Egyetem) vezetői kezdetől fogva sajátos arculatot kívántak adni ennek a szakképzésnek. Igazodva a könyvtári munka és a szakirodalmi tájékoztatás fejlődési trendjeihez és az újfajta követelményekhez, az informatikai irányultságot helyezték előtérbe. Ez az elnevezésben is tükröződött: az alapításhoz szükséges minisztériumi engedély informatikus könyvtáros szakról szólt. A szak gondozása először az Egyetemi Számítóközpont-hoz, majd a TTK akkori dékánja, Bazsa György közbenjárására – aki már akkor előre látta a korszerű információs technológia meghatározó jelentőségét a szak jövőjében – a Matematikai és Informatikai Intézethez került, amelynek akkori vezetése, élén Lajkó Károly intézetigazgatóval, a legteljesebb mértékben támogatta az új kép-

* A szerző a tanszék megalakulása pillanatától kezdve három évig (2008–2011 között) vezette a Debreceni Egyetem Informatikai Karán a Könyvtárinformatikai Tanszékot. A jelen írás a következő ciklusra kiírt tanszékvezetői pályázat kibővített változata, amely természetesen a szerző tapasztalatait és véleményét tükrözi.

zést. 1994. szeptember 1-jén alakult meg a Komputergrafikai és Könyvtárinformatikai Tanszék, amelynek tanszékvezetője Szabó József lett. 2003. július 1-től a tanszék vezetését Bácsó Sándor vette át. A debreceni informatikus könyvtáros képzés fokozatosan országos elismertségre tett szert, eredményesen kihasználva azt a szinte egyedülálló helyzetet, amit a szak számára a Matematikai és Informatikai Intézet szakmai és erkölcsi támogatása nyújtott. A szakfelelősi tevékenységet a szak indulása óta Bényei Miklós látta el, akinek hatalmas szakmai tudása és széles, az informatika irányában is nyitott látóköre meghatározó szerepet játszott a szak sikerességében.

2008. január 1-jén megalakult a nem önálló Könyvtárinformatikai Tanszék. A megalakulást akkor is, azóta is nem kevés konfliktus övezte, ennek *középpontjában végig az oktatás erősen informatikai irányultságának a kérdése állt*, amelyet a tanszék tagjainak egy része már akkor is hevesen ellenzett, és máig sem tudott teljesen elfogadni. A tanszék vezetésére kiírt, öt évre szóló pályázat eredményét végül a Kari Tanács egységes állásfoglalása döntötte el, aminek alapján Pethő Attila dékán három évre kinevezett a Könyvtárinformatikai Tanszék vezetőjének.

Az Informatikai Intézet 2003-ban önállósult, majd 2004 nyarán megalakult a Debreceni Egyetem Informatikai Kara. Az informatikus könyvtáros képzés egyrészt szervesen illeszkedik a karon folyó informatikai képzés keretei közé, másrészt sajátos jellegével gazdagítja a kar képzési palettáját: a programtervező informatikus, a gazdaságinformatikus és mérnök informatikus képzés mellett *az informatikai képzés negyedik pillérét, a humán informatikai jelleget* képviseli.

A Magyar Akkreditációs Bizottság (MAB) véleménye, illetve a kormány 252/2004. (VIII. 30.) sz. rendelete nyomán 2006. szeptember elejétől a Debreceni Egyetem Informatikai Karán is megindult az új típusú informatikus könyvtáros képzés. Az informatikus könyvtáros alapfokozatú (BA) képzés elsősorban a korábbi egyetemi szintű képzés gyakorlati vonatkozásaira összpontosít – ebből a szempontból különösen jelentős a képzés *webprogramozó szakiránya*, ugyanis ilyen mértékű és szintű specializációra a korábbi kétszakos egyetemi szintű képzés során nem volt lehetőség. Nagyon fontos kiemelnünk, hogy mindez nem jelenti a hagyományos könyvtáros tárgyak háttérbe szorítását – az informatikus könyvtáros alapképzés a megnövekedett kreditszám és az egyszakosság következtében a korábbi kétszakos egyetemi szintű képzés *összes hagyományos könyvtáros jellegű tárgyát* magában foglalja, és ezeket egészíti ki a modern információs technológia, elsősorban a webtechnológia lehetőségeivel.

A Bolognai Nyilatkozat szellemében a felsőoktatásban eltöltött három év (bachelor szint) után a hallgató kvalifikációval, felhasználható tudással lép a munkaerőpiacra, de választhatja azt is, hogy továbbtanul valamilyen mesterképzési szakon, és mesterfokozatú („egyetemi szintű”) oklevelet szerez. Ezt a lehetőséget teremtettük meg a Debreceni Egyetem Informatikai Karán az informatikus könyvtáros mesterképzési (MA) szakkal. A mesterszak az informatikus könyvtáros alapképzési szakra épül, jelenleg egy, *Humán informatika (tartalomszolgáltató) szakiránnyal*. A tervezett informatikus könyvtáros mesterképzési szak mellett 2007-ben került benyújtásra a Magyar Akkreditációs Bizottsághoz – a Debreceni Egyetemen tervezett tanárképzési szakokkal, egyebek közt az informatika tanárszakkal közösen – a *Könyvtárpedagógia-tanár mesterképzési szak*. A szak indítását a MAB 2007. december 7-i ülésén támogatta a Debreceni Egyetem Informatikai Karán, és 2008. szeptemberétől elkezdődött ez a képzés is.

Jelenleg tehát a következő könyvtáros képzések folynak a Debreceni Egyetem Informatikai Karán, amelyeket a nem önálló Könyvtárinformatikai Tanszék gondoz:

- informatikus könyvtáros alapképzési (BA) szak nappali és levelező formában;
- informatikus könyvtáros alapképzési modul („IK minor”), amely lehetővé teszi a belépést IK MA és könyvtár-pedagógia tanár mesterszakokra;
- informatikus könyvtáros mesterképzési (MA) szak nappali és levelező formában A és B sávos bemenettel, amely megfelel a hallgatók előképzettségének;
- könyvtár-pedagógia tanár mesterképzési szak nappali és levelező formában A és B sávos bemenettel, amely megfelel a hallgatók előképzettségének;
- egyéves előképzés („informatikus könyvtáros előtanulmányok”), amely lehetővé teszi levelező tagozaton az informatikus könyvtáros alapképzési modul tárgyainak elvégzését (ez előfeltétele például a könyvtár-pedagógia tanár mesterszak elkezdésének).

Az informatikus könyvtáros mesterképzést, a könyvtár-pedagógia tanárképzést, az alapképzési modul alapján történő képzést és az előképzést az elmúlt három év alatt indítottuk el. Jelenleg mindegyik képzésnek én vagyok a szakfelelőse.

Nem kevés küzdelembe került elfogadtatni, hogy az informatikus könyvtáros alapképzési szak „tanárképes” szak, mivel a hatályos törvényi szabályozás alapján *az informatikus könyvtáros alapképzési szak „tanárképes” szak, amely közvetlen bemenete az informatika tanárszaknak.* Mivel pedig a könyvtár-pedagógia tanár szakot második tanári szakképzettségként az informatikus könyvtáros hallgatók értelemszerűen felvehetik, az alapképzési szak elvégzése után a tehetséges – és a tanári pálya, valamint az informatika iránt érdeklődő – informatikus könyvtáros hallgatóknak lehetőségük nyílik informatika tanár–könyvtárpedagógia tanár szakos hallgatókként tanári diploma szerzésére. Ennek egyik következménye lett, hogy jelenleg szinte kizárólag végzett informatikus könyvtárosok vesznek részt a Debreceni Egyetemen az informatika tanár nappali képzésben. Egyebek között ez is nagyon komoly érv amellett, hogy az informatikus könyvtáros alapképzési szakon az informatikai tárgyakat a szó szoros értelmében *szakmai tárgyként*, a minőségi elvárásokat messzemenően szem előtt tartva (azaz nem „műkedvelő” módon) kell oktatni.

Mivel a tanszék főállású tagjainak száma a gondozott szakokhoz képest rendkívül kevés (a tanszék állománya jelenleg egy tanszékvezető docens, négy adjunktus, egy tanársegéd és egy tudományos munkatárs, aki nyugdíj előtt áll), az órák megtartásához kezdettől fogva nagy számú külső óraadóra volt szükségünk. A helyzetet jelentősen javította az, hogy az első végzett BA-s évfolyamunkból számos, kiemelkedően tehetséges hallgatónkat sikerült demonstrátornak megnyerni. Ők jelenleg a mesterképzési szakot végzik, és mindmáig oktatnak. Mindamellett a jelenlegi oktatói létszám nem teszi lehetővé, hogy az alapképzésben vagy a mesterképzésben több szakirányt indítsunk. Szóba jöhet azonban az intézmények közötti együttműködés (amit elvileg a felsőoktatási törvény is támogat), de ennek jogi és anyagi feltételeit alaposan át kell gondolni és ki kell dolgozni.

Jelenleg a kari szmsz módosítása mellett (amely a docenseknek 8, az adjunktusoknak és tanársegédeknek 12 kontaktóra megtartását írja elő), a főállású kollégák által tartható kontaktórák száma maximum 80, ezzel szemben a fenti szakok jóval

több, mint 200 (sic!) kontaktóra megtartását igénylik. Ennek a megszervezése okozta a három év alatt talán a legnehezebb feladatot, ám a szakok mindegyikén sikerült az oktatás folyamatosságát biztosítani, és emellett a tartalmilag egyre kiforrottabbá váló *informatikus könyvtáros alapképzésben* az oktatás színvonalát megőrizni a három év alatt. A *könyvtár-pedagógia tanár mesterképzés* örvendetes módon szinte azonnal „elitszakká” nőtte ki magát (nem utolsó sorban amiatt, hogy a levelező évfolyamra kiváló képességű hallgatók jelentkeztek). Véleményem szerint ez a képzés mind tartalmában, mind a megcélzott hallgatói kör tekintetében a korábbi hagyományos egyetemi szintű informatikus könyvtáros képzés egyfajta „jogutódjának” tekinthető. Az *informatikus könyvtáros mesterképzési szak* első évfolyama idén végez, így nehéz elfogulatlan képet alkotni erről a teljesen új, előzmények nélküli képzésről. A végzés után az oktatói és hallgatói tapasztalatok birtokában kell majd döntenie a képzés tantervének esetleges változtatásáról. És ebben nagyon fontos szempont kell, hogy legyen az, hogy az informatikus könyvtáros mesterképzési szakon végzett legtehetségesebb hallgatóknak fel kell tudni venni a versenyt a kar más szakjain végzett hallgatókkal, hogy nappali PhD-s hallgatóként is folytathassák tanulmányaikat.

Az informatikus könyvtáros képzésekre vonatkozó információk naprakész közreadásában fontos szerepet játszott a tanszék honlapja.¹ Ide fokozatosan felkerültek az oktatás napi szervezésével kapcsolatos információk: az összes, a tanszék által gondozott képzéssel kapcsolatos tudnivaló megtalálható itt, emellett 30 elektronikus oktatási segédanyag szabadon letölthető formában elérhető, és három év alatt kb. 12 oldalnyi híryanag gyűlt össze. Egy példa: az újonnan létesített tanszék egyfajta bemutatkozásaként 2008-ban Debrecenben egy *Könyvtári Kerekasztal* szerveztünk², amelyen a könyvtáros szakma számos neves képviselője vendégünk volt – a rendezvény képei megtalálhatóak a tanszék honlapján.

Tanszékvezetésem alatt együttműködési megállapodást kötöttünk a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolával, ennek keretében összehangoltuk az informatikus könyvtáros alapképzési modulokat, a főiskola szakfelelőse, Goda Éva pedig részt vesz mind a mester szakos felvételi, mind a záróvizsga bizottságokban. 2010-ben együttműködési megállapodást dolgoztunk ki a Magyar Földrajzi Társasággal (MFT). Ennek keretében nyáron négy informatikus könyvtáros mesterképzésben részt vevő hallgató egy hónapig dolgozott projektmunka keretében a MFT budapesti szakkönyvtárában, és reményeink szerint az elkezdett munka ebben az évben is folytatódni fog. Kiváló kapcsolatokat tartunk fenn a Nyíregyházi Főiskolával is, ahol a Matematika és Informatika Intézetben oktató kollégák közül néhányan a Debreceni Egyetemen szerezték doktori (PhD) fokozatukat.

A Debreceni Egyetem Matematika- és Számítástudományok Doktori Iskolájának, valamint a Debreceni Egyetem Informatikai Tudományok Doktori Iskolájának jelenleg tíz olyan hallgatója van, aki informatikus könyvtáros jellegű témában szeretné doktori (PhD) fokozatát megszerezni.

Jövőkép

Az intézményes könyvtárosképzés Magyarországon hosszú utat járt be: az informatikus könyvtáros szak létesítési és indítási dokumentumai részletesen is leír-

ják azt a folyamatot, amelyben az eleinte erősen történeti és könyvtártani jellegű képzési modell a '60-as évektől fokozatosan modernizálódott a tájékoztatás és dokumentáció, a „public library”-szemlélet, majd a könyvtár-informatika irányába, és ez utóbbi trend azóta is töretlen.

Ezzel kapcsolatban a hazai könyvtárosképző intézmények 2010-es egri találkozásán teljes egyetértés mutatkozott. Egy retorikai hiperbolával élve – vagyis némi túlzással, de a lényegét kristálytisztán kifejezve – „*az informatikus könyvtáros szak megnevezéséből a könyvtáros szót el lehetne hagyni, csökkentve ezzel a szakterülethez kapcsolódó negatív berögzüléseket, és hangsúlyozva, hogy ma egy informatikus könyvtáros tevékenysége mennyire sokoldalú, és messze túlmutat a hagyományos könyvtárosi tevékenységeken.*”¹³ Azt hiszem, kimondható: a szak jövője azon áll, hogy mennyire sikerül magába integrálnia valamilyen társadalmilag-gazdaságilag „húzó ágazat”, a debreceni képzés esetében egyértelműen a modern információs technológia vívmányait. Az informatikai jellegű tárgyak esetében azonban nincs „királyi út” (mint ahogy a matematikában sem), egy hallgató vagy komolyan és aktívan, „szívvel-lélekkel” foglalkozik a programozással, weblapszerkesztéssel, szemantikus webbel és sorolhatnánk, vagy nincs túl sok értelme az informatikai tanulmányainak. Vagyis a szak „felpuhítására” tett próbálkozások, legyenek ezek akár a legjobb szándékúak, a szak jövőjét, végső soron mindannyiunk (oktatók, könyvtárosok) egzisztenciáját veszélybe sodorhatják. Tudomásul kell vennünk: „*hagyományos*” *végzettségű könyvtárosból jelenleg erős túltermelés van*, és nekünk itt, a Debreceni Egyetem Informatikai Karán azzal kell élnünk, amit jó szerencsénk és néhány kiváló és távolba tekintő egyetemi vezető a múltban számunkra lehetővé tett.

Korábban már utaltam rá, hogy az informatikus könyvtáros szak informatikai irányultsága, ami talán a legfrappánsabban a „*Debrecen = informatika*” szlogen-nel fejezhető ki, még a tanszéken belül is komoly viták tárgya. Kizárólag a szakmai oldalról nézve a kérdést, a következő szempontok figyelembe vétele valószínűleg elengedhetetlen:

- (1) Ki kell jelölni a debreceni képzésnek a magyarországi informatikus könyvtáros képző intézmények között, azaz a „képzési piacon” megcélzott helyét. A piacvezetői helyet jelenleg a budapesti képzés „jegyzí”; a kérdés azonban, hogy *kihívó* vagy *követő* stratégiát kívánunk-e folytatni a jövőben. Világos, hogy az előbbi erősen innovatív, a minőséget középpontba állító versenystratégiát, utóbbi pedig a „vezető képzőhelyek” bevált receptjeinek a követését jelenti.
- (2) Ha innovatív stratégiát akarunk követni, akkor elsősorban a *hallgatói és piaci szükségletek* és nem a napi igények kielégítése a cél – ez a megállapítás különösen fontos a felsőoktatás mai helyzetében, ahol a hallgatók egy része nem tudást, hanem diplomát akar szerezni, és a jól ismert „nekem jó a kettes” attitűdöt követi. A „megkérdem a hallgatókat, olvasókat, könyvtárosokat stb.” típusú közvélemény-kutatások a *jelenlegi* piaci helyzet felmérésében nagyon hasznosak (feltéve, ha nem járnak együtt a „ha a többség úgy véli, az biztosan úgy is van” típusú érveléssel). Azonban a jövőbeli és különösen a hosszú távú stratégia kijelölésekor nem az elérendő célokat azonosítják – ahová el akarunk jutni, vö. a mottóval –, hanem azt a kiindulási pontot, ahonnan el kell indulnunk.

(3) A szükségletek feltárása egyáltalán nem egyszerű, és természetesen nagy a tévedés kockázata. Érdemes ezért az általános és szakmai trendeket nyomon követni. Természetesen a hazai és nemzetközi szakirodalom ebben nagy segítséget nyújt; egy alapvető referencia az OSZK Könyvtári Intézete által lefordított és kiadott *LIS Euroguide*,⁴ amelyet „a témára vonatkozó európai helyzetet jól ismerő szakemberek állították össze. A munkálatok során meghatározták és összehasonlították a könyvtári és információs szolgáltatásokhoz tartozó foglalkozásokhoz (pl. levéltáros, könyvtáros, információs munkatárs, monitoring szakember stb.) szükséges kompetenciákat és tulajdonságokat” (i. m. 6.). A *LIS Euroguide* 33 szakterületet sorol fel öt csoportba sorolva, és négy alapvető kompetenciaszintet tartalmaz (amelyek közül a felsőoktatásban a hármas szint leginkább az alapképzés szintjének, a négyes szint pedig kb. a mesterszintnek feleltethető meg). Két csoportot szeretnék külön is kiemelni. Az *I csoport (Információ)* a „hagyományos” könyvtári diszciplínákat fedi le: „*A könyvtári és információs szolgáltatások szakterületének »szíve«, valamennyi információs szakterület alapját képezi.*” A *T csoport (Technológia)* pedig az informatikai tudástartalmak igazi tárháza: „*Az információs technológia és az internet területére vonatkozó szaktudást foglalja magában*” (uo.). Az *I csoport* kompetenciáit szinte teljes egészében lefedi az informatikus könyvtáros alapképzés első két éve; a *T csoport* esetében viszont örülhetünk, ha végzett hallgatóink tudása legalább az 50 százalékos kompetenciaszintet eléri. *A következtetés evidens: sokkal több informatikai stúdium kell...* Persze ez csak „első olvasatra” meglepő; vitathatatlan ugyanis, hogy mindez teljes összhangban van napjaink legfontosabb *megatrendjével*, az információs technológia megállíthatatlan előretörésével.

Vizsgáljuk meg a fenti megállapításokat a felsőoktatás mai helyzetében. Új kihívásokat jelentett a könyvtárosképzés számára a felsőoktatás „bolognai típusú”, azaz többciklusú átalakításának európai és hazai folyamata, és bár ennek a folyamatnak a tanulságait valószínűleg még sokan és sokáig fogják elemezni, véleményem szerint az informatikus könyvtáros képzés összességében nyertesén került ki a bolognai rendszer által indukált átalakulásból. Az egyetlen olyan pont, ahol kétségbevonhatatlanul veszítettünk, az a hagyományos egyetemi képzés kétszakossága; ennek a „visszahozása” valamilyen formában a képzés keretei közé – a jövő izgalmas szakmai és oktatásszervezési kihívása. Erre egy potenciális lehetőség *informatikus könyvtáros mesterszakon* egy másik tudományág (esetünkben a matematika és informatika) tudásanyagának integrálása a képzésbe. A megfelelő, nagy tekintélyű és szakmailag megkérdőjelezhetetlen szakemberek megtalálásával, akik (például szakirányfelelősként) felkarolják és koordinálják a *másik szakma* oktatásának tartalmát és megfelelő színvonalát, és *egy olyan, főként hallgatói önszerveződésen alapuló konzultációs-korrepetáló rendszer kialakításával, amely a kezdeti nehézségeken átsegíti a hallgatókat*, az informatikus könyvtáros hallgatók egy teljesen új szemléletű és tudású nemzedéke nevelhető fel.

A korábban említett *LIS Euroguide* a fentebbieken kívül három további csoportot is tartalmaz (*K csoport – Kommunikáció, M csoport – Menedzsment és E csoport – Egyéb tudományos ismeretek*).⁵ Ezek a kompetenciák egyebek közt kifeje-

zik azt a (már a szak indítási dokumentumaiban is kifejezett) várakozást, hogy a hazai és nemzetközi munkaerő-piacon az alkalmazási területek sokrétűsége és különösen az információs technológia rendkívül gyors változása miatt várhatóan egyre inkább olyan alapképzettséggel rendelkező informatikus könyvtáros szakemberekre lesz szükség, akik *biztos elméleti alapokkal* rendelkeznek az állandóan fejlődő szakma új és új ismereteinek önálló elsajátításához és gyakorlati alkalmazásához. Az alkalmazástechnológiai problémák hatékony megoldása mellett a mesterszintű tudás előtérbe helyezi az *önálló, kreatív problémameghatározást, problémaelemzést és problémamegoldást* (illetőleg az erre való készséget). Várható tehát, hogy társadalmi szinten egyre nagyobb szerepet kapnak majd az *elemző szolgáltatást végzők*, akik képesek arra, hogy a korábban soha nem látott méretű információtömegeből kiválogassák és *kritikailag értékeljék* a releváns információkat, és a modern információs technológia teljes eszköztárát igénybe véve újraszervezzék azokat: szemléket és referátumokat készítsenek, kivonatoljanak, tanulmányokat, jelentéseket stb. készítsenek, hozzájárulva ahhoz, hogy a felhasználó és az információ végül is egymásra találjanak. Ebben a folyamatban a hagyományos könyvtáros szakma is szükségszerűen át kell, hogy alakuljon. Az egyik legvonzóbb jövőkép az, hogy a jövő informatikus könyvtárosai egyre inkább a globalizálódó társadalom *információmenedzserévé és tartalomszolgáltatójává* válnak – és mindezt a korszerű infokommunikációs technológia hatékony alkalmazásával.

Ez a trend különösen fontos napjainkban, amikor a hazai társadalom, immár az Európai Unió tagjaként most szembeáll egy új hatalmi tényezővel, az információval. Az információs társadalomban a gazdasági, tudományos, kulturális és politikai élet, a fejlődés és innováció gyorsasága és minősége, valamint a piaci verseny *egyaránt függ* az alkalmazott információs és kommunikációs technológiától és a technológiát használó információs szakembertől: az információ megszerzése, hitelesítése, értékelése, *igazságtartalmának ellenőrzése*, tömörítése, rendszerezése, tárolása, feldolgozása, továbbítása, elosztása, terjesztése stb. a tudásalapú társadalom legfontosabb „műveletei”. A távlati cél a társadalom információs szükségleteinek minél hatékonyabb és magasabb szintű kielégítése. *Ebben a jövőképben egyre inkább az emberi erőforrás és a tudás lesz a meghatározó, és ezáltal az oktatás kiemelkedően fontos stratégiai ágazattá válik.* Ez teljes összhangban van azzal, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozás perspektívájában – legalábbis stratégiai szinten – jelentősen felértékelődött az oktatás és képzés szerepe. (Reméljük, ennek hatásait néhány éven belül taktikai-operatív szinten is érzékeljük majd.) Nagyon jelentős ebben a vonatkozásban az élethosszig tartó tanulás (lifelong learning) koncepciójának európai uniós szinten történő deklarálása.⁶

A fentebb vázolt fejlődési–átalakulási folyamatokban a könyvtárak természetes stratégiai partnerei az oktatási intézmények, de az egyre erősebben érvényesülő piaci szemlélet következtében valószínűleg elkerülhetetlen, hogy a könyvtáraknak nyitniuk kell a különböző gazdálkodó vagy üzleti szervezetek irányába is. Ebben az internet globalizációs hatása következtében a könyvtárak tevékenységét (például üzleti jellegű információk szolgáltatását) nem korlátozzák földrajzi határok. Mindezt – összhangban a debreceni képzés helyzetével, hagyományaival és sajátos arculatával – kijelöli *a jövőbeli könyvtárosképzés prioritásait*; ezek a következők:

- a *korszerű információs technológia* (főként a web- és tudásalapú, valamint a kognitív megalapozottságú technológiák) készségszintű alkalmazása;

- felkészítés az oktatásban és szakképzésben való aktív részvételre, egyebek közt *tartalomszolgáltatással* (például elektronikus tananyagok kifejlesztésével, bővítésével és közreadásával), és aktív részvétellel a *nyitott és távoktatásban*;
- megfelelő szakmai tudás biztosítása legalább egy, de lehetőleg minél több szakterületen (például nagyon vonzó perspektíva lehet a munkaerőpiacon üzleti jellegű információk szolgáltatása);
- és végül ide tartozik a végzett informatikus könyvtárosok megfelelő szintű *idegen nyelvi kompetenciája* is.⁷ Érdemes ezzel kapcsolatban két lehetőséget megemlíteni: az egyik az informatikus könyvtáros hallgatók bevonása a *szakfordítói képzésbe*; a másik idegen nyelvű szakmai speciálkollégiumok indítása.

A debreceni informatikus könyvtáros képzés majd' két évtizedes múltja és jele: *a szakon oktató szakemberek, a szakmai munkát mindvégig támogató vezetők, és a szakon eddig végzett (és a jövőben végző) hallgatók közös munkája, együttműködése révén kivívott országos elismertség* – véleményem szerint – teljes mértékben indokolja a fenti prioritások felvállalását és a debreceni képzés arculatának ennek megfelelő formálását.

Stratégia és megvalósítás

A debreceni informatikus könyvtáros képzés erőssége mindig is a határozott, a képzés tartalmában markánsan megjelenő informatikai irányultság volt, és ehhez véleményem szerint a jövőben is ragaszkodnunk kell – sőt, tovább kell erősítenünk. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy folytatnunk kell a „hagyományos könyvtári” és „könyvtár-informatikai” jellegűnek tekintett tárgyak tartalmának közelítését az *informatikai–információtechnológiai tartalom fokozatos növelésével*. További lehetőség a könyvtári gyakorlatok egy részében (különösen utolsó éven) a hagyományos könyvtári munka helyett önálló informatikai alkalmazások, például könyvtári weblapok készítésének lehetővé tétele.

Mivel a szakma fent vázolt jövőképeinek megfelelően a következő években végző, meglehetősen nagy számú informatikus könyvtáros hallgatónak várhatóan csak egy része fog „hagyományos” könyvtári munkakörökben elhelyezkedni,⁸ a tárgyak tartalmát ennek megfelelően kell minden hallgató számára vonzóvá és a gyakorlatban is jól hasznosíthatóvá tennünk. Véleményem szerint hatékony és minőségi oktatás hosszú távon csak a hallgatók szükségleteinek középpontba állításával érhető el, az oktatási tevékenységet szolgáltatásnak tekintve: ebben a felkínált termék a tudás, a „vásárlók” pedig maguk a képzésben részt vevő hallgatók. Ennek megfelelően a képzés tartalmát folyamatosan tökéletesíteni kell, *minél több területen be kell vonni a képzésbe a hallgatókat*, a tartalmi vonatkozások mellett pedig kellő rugalmassággal (és ahol lehet, a nyitott és távoktatási oktatási módszerek alkalmazásával) kell kezelni a formai-adminisztratív kérdéseket. A rugalmas képzés egyik ígéretes formája lehet az, hogy mesterképzés és különösen a mesterképzés szakiránya esetében a kész programok és tantervi hálók mellett, illetve esetenként helyett a *választás lehetőségét* biztosítsuk a hallgatók számára. Összhang-

ban azzal, hogy míg az alapképzésben lényegileg „kész recepteket”, előre definiált képzési programokat adunk a hallgatóknak, addig a mesterképzésben inkább a lehetőségek biztosítására és az önálló tudásszerzés menedzselésére érdemes hangsúlyt fektetnünk. A debreceni informatikus könyvtáros képzésben ennek a szemléletnek nagy hagyománya van: a tradicionális egyetemi szintű képzésben így működött a *speciálkollégiumok* rendszere.

Az informatikus könyvtáros képzés gazdag palettája a korábbi, hagyományos egyetemi szintű képzésben *már meglevő tárgyak mellett* még több és tartalmilag *részben vagy teljesen új tárgy oktatását* igényli. Ez nagy feladatokat és kihívásokat jelent a szak jelenlegi oktatói számára, és hosszú távon is szükségessé teszi – külső szakemberek óraadóként történő bevonása mellett, amely a képzés multidiszciplináris jellegéből fakadóan eddig is nagy mértékben (és tegyük hozzá, rendkívül költséghatékony módon) hozzájárult a magas szakmai színvonal eléréséhez – a meglevő erőforrások minél hatékonyabb kihasználását:

- gondos mérlegelés és egyeztetés után az Informatikai Kar más szakjain oktatott egyes tárgyak integrálását a képzésbe;
- a más képző intézményekkel (Nyíregyházi Főiskola, Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola stb.) való kapcsolatok fenntartását, illetve további erősítését (például a minor szakok és a jövőben esetleges szakirányok kihelyezett képzésként történő megvalósításával);
- a nyitott és rugalmas oktatási módszerek, e-Learning, valamint TQM-technológiák minél szélesebb körben történő alkalmazását.

Ez utóbbi azt jelenti, hogy a hallgatók önállóan is végezhető tanulási tevékenységének arányát a kontaktórákkal szemben jelentősen növelni kell, miközben nagy hangsúlyt kell fektetnünk a minőség, a szakmai színvonal megőrzésére, illetve növelésére – az önállóan végzett munka előnyeinek maximális kihasználásával. Ehhez el kell érni, hogy *az informatikus könyvtáros szak minden tárgyának anyaga – először tárgyleírások, tételsorok, óravázlatok, feladatsorok és tesztek, később pedig komplett jegyzetek formájában – elektronikusan hozzáférhető legyen a szak hallgatói számára.* Emellett szükséges

- olyan *elektronikus oktatási fórum(ok) kialakítása*, amelyben a szak oktatói és hallgatói folyamatosan kapcsolatban állnak egymással, és a köztük folyó érdemi, szükség esetén kritikai párbeszéd valóban minőségi oktatást eredményez;
- olyan, *hallgatói önszerveződésen alapuló konzultációs-korrepetáló rendszer biztosítása* (kezdetben oktatók, PhD-hallgatók és demonstrátorok bevonásával), amelyek a lemaradó hallgatók felzárkóztatását célozza.

Az ezredfordulóhoz érve s az Európai Unióhoz való csatlakozás perspektívájában a modern könyvtárfelfogás elválaszthatatlan *az információs, tudásalapú vagy kognitív társadalom*, az információs vagy digitális gazdaság, az innováció és az emberi erőforrás középpontba helyezése, és ezzel összefüggésben az oktatás, képzés és különösen az élethosszig tartó tanulás koncepciójának *európai uniós szinten deklarált* kihívásaitól. Mindez nagy mértékben megnöveli a *nyitott és távoktatás jelentőségét*. Itt érdemes megemlítenünk azt is, hogy a hihetetlenül gazdag internetes, ezen belül európai uniós információforrások csak akkor válnak kézzelfog-

ható valósággá, ha az informatikus könyvtáros hallgatók megfelelő *idegen nyelvi kompetenciákkal* is rendelkeznek. Ezzel kapcsolatos hosszú távú cél, egyfajta válaszként könyvtár- és információtudomány fokozatos és elkerülhetetlen nemzetközivé válására, az informatikus könyvtáros szak angol nyelvű akkreditációjának következetes felépítése és módszeres előkészítése.

JEGYZETEK

- 1 <http://www.inf.unideb.hu/~bodai/kinformatika/>
- 2 A Debreceni Egyetem Informatikai Kara Könyvtárinformatikai Tanszéke által 2008. augusztus 26-án Debrecenben szervezett „Könyvtári Kerekasztal” állásfoglalása. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2008. 12. sz. 11–13. p.
- 3 Idézet a szakmai nap összefoglalójából. (2010-06-02) Nehogy valaki *szó szerint* értse, ott sem úgy hangzott el. Azonban elgondolkoztató, hogy a később említendő LIS Euroguide is *információs szakemberekről* beszél...
- 4 European Council of Information Associations (ECIA) (2006): *LIS Euroguide. 1. kötet. Európai információs szakemberek kompetenciái és tulajdonságai*. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézete, 2007. 134 p. (http://www.certidoc.net/fr1/euroguide_hungarian.pdf, 2011–04–05).
A kompetenciák részletesebb elemzését illetően ld. még Koltay Tibor–Boda István: *Írástudások az információs társadalomban amatőröknek és szakembereknek*. = Információs Társadalom 10 (2010) 1. sz. 57–76. p.
- 5 Az öt csoportban leírt alapvető kompetenciák tudástartalma az „információs műveltség” terminusával kiválóan jellemezhető, vö. Boda István–Koltay Tibor: *Információs műveltség: egy multidiszciplináris tudásmélet vázlata*. In: Navracsics Judit (szerk.): *Nyelv, beszéd, írás. Pszicholingvisztikai tanulmányok I.* Budapest: Tinta Kiadó, 2010. 193–201. p. /Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához, 107./
- 6 Vö. egyebek közt az alábbi dokumentumokkal: „Európa megalkotása az oktatáson és képzésen keresztül” (Európa Bizottság jelentése, 1996); „Tanítás és tanulás: a kognitív társadalom felé” (Fehér Könyv, 1995); „Élet és munka az információs társadalomban: az ember az első helyen” (Zöld Könyv, 1995); „Oktatás és Képzés 2010” munkaprogram.
- 7 Ennek biztosítása országos kihívást jelent, így részben túlmutat a könyvtárosképző tanszékek hatáskörén. Mivel egyre több uniós lehetőség nyílik meg a hallgatók előtt, a nyelvi kompetencia fontossága mellett érdemes még megemlíteni az *európai dimenzió* erősítését is az oktatásban.
- 8 Egyre több nálunk végzett informatikus könyvtáros helyezkedik el az üzleti szférában, és örvendetes trend az is, hogy a könyvtárakban vagy iskolákban elhelyezkedett hallgatóink közül egyre többen foglalkoznak az intézményi weblapok szerkesztésével.

Boda István